

Ο Αμερίγκο βγήκε από το σπίτι στις πεντέμισι το πρωί. Η μέρα φαινόταν βροχερή. Για να πάει στο εκλογικό τμήμα όπου θα ήταν αντιπρόσωπος, ο Αμερίγκο έκανε μια διαδρομή μέσα από στενούς και τοξωτούς δρόμους, καλυμμένους ακόμα από παλιά λιθόστρωτα, ανάμεσα σε φτωχόσπιτα, που οπωσδήποτε ήταν πυκνοκατοικημένα, μα που εκείνη την κυριακάτικη αυγή δεν έδιναν κανένα σημείο ζωής. Ο Αμερίγκο, που δεν ήξερε τη συνοικία, αποκρυπτογραφούσε τα ονόματα των δρόμων πάνω στις μαυρισμένες πλάκες – ίσως ονόματα ξεχασμένων ευεργετών – γέρνοντας την ομπρέλα και υψώνοντας το πρόσωπο στις σταγόνες της βροχής.

Υπήρχε η συνήθεια ανάμεσα στους οπαδούς της αντιπολίτευσης (ο Αμερίγκο Ορμέα ήταν μέλος ενός κόμματος της αριστεράς) να θεωρείται σαν καλό σημάδι η βροχή την ημέρα των εκλογών. Ήταν ένας τρόπος σκέψης που συνεχιζόταν από τις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές, όταν πίστευε ακόμα ο κόσμος ότι με την κακοκαιρία πολλοί εκλογείς απ' αυτούς που ψήφιζαν τους χριστιανοδημοκράτες – άτομα που ενδιαφέρονταν ελάχιστα για την πολιτική ή γέροι ανήμποροι ή άτομα

που έμεναν στην εξοχή με άσχημους δρόμους- δεν θα ξεμύτιζαν από το σπίτι. Μα ο Αμερίγκο δεν είχε τέτοιες αυταπάτες: τώρα βρισκόταν στα 1953 και, με τόσες εκλογές που είχαν γίνει είχε φανεί ότι, με βροχή ή ήλιο, η οργάνωση που τους έκανε όλους να ψηφίζουν λειτουργούσε πάντα. Ακόμα περισσότερο τούτη τη φορά, που τα κυβερνητικά κόμματα είχαν σκοπό να θέσουν σε ισχύ έναν νέο εκλογικό νόμο (το «νόμο-απάτη», έτσι τον είχαν βαφτίσει οι άλλοι), σύμφωνα με τον οποίο ο συνδυασμός που θα έπαιρνε το 50% + 1 των ψήφων θα είχε τα δύο τρίτα των εδρών... Ο Αμερίγκο είχε μάθει ότι στην πολιτική οι αλλαγές επέρχονται με τρόπους μακρόχρονους και πολύπλοκους κι ότι δεν πρέπει να τις περιμένεις από τη μια στιγμή στην άλλη σαν ένα γύρισμα της τύχης. Και γι' αυτόν, όπως και για πολλούς, το ν' αποκτήσει μια κάποια πείρα σήμαινε να γίνει απαισιόδοξος.

Από την άλλη, υπήρχε πάντα το ηθικό δίδαγμα ότι πρέπει να συνεχίζουμε και να κάνουμε ό,τι μπορούμε, μέρα με τη μέρα. Στην πολιτική, όπως και στα υπόλοιπα της ζωής, για όποιον δεν είναι ανισόρροπος, μετράνε αυτές οι δύο αρχές: να μην έχει πολλές αυταπάτες και να μην παύει να πιστεύει πως οτιδήποτε κάνει μπορεί να είναι χρήσιμο. Ο Αμερίγκο δεν ήταν απ' αυτούς που τους αρέσει η προβολή: προτιμούσε να μην έχει επαγγελματική επιτυχία, αλλά να παραμένει σωστός άνθρωπος. Δεν ήταν αυτό που λέμε «πολιτικός» ούτε στη δημόσια ζωή ούτε στις επαγγελματικές του συνδιαλλαγές. Και θα πρέπει να προσθέσουμε, ούτε με την καλή ούτε με την κακή έννοια της λέξης. (Γιατί υπήρχε μια κακή

και μια καλή έννοια, ανάλογα με το πώς το παίρνει κανείς. Ο Αμερίγκο πάντως το ήξερε). Ήταν γραμμένος στο κόμμα, αυτό μάλιστα, και παρόλο που δεν μπορούσε να θεωρηθεί «πολιτικά δραστήριος», επειδή ο χαρακτήρας του τον ωθούσε να ζει μια πιο ήσυχη ζωή, δεν έκανε πίσω όταν υπήρχε κάτι να κάνει που το έβρισκε χρήσιμο και που του ταίριαζε. Στην Ομοσπονδία τον είχαν για διαβασμένο και λογικό στοιχείο: τώρα τον είχαν κάνει εκλογικό αντιπρόσωπο: ένα έργο ταπεινό, μα απαραίτητο καθώς και σημαντικό, ιδιαίτερα σ' εκείνο το εκλογικό τμήμα, μέσα σ' ένα μεγάλο θρησκευτικό ίδρυμα. Ο Αμερίγκο είχε δεχτεί ευχαρίστως. Έβρεχε. Θα καθόταν όλη μέρα με βρεγμένα παπούτσια.

II

Το ότι χρησιμοποιούμε γενικούς ορισμούς όπως «κόμμα της αριστεράς», «θρησκευτικό ίδρυμα» δεν γίνεται επειδή δεν θέλουμε να αποκαλέσουμε τα πράγματα με τ' όνομά τους, μα επειδή ακόμα κι αν δηλώσουμε *d'emblée* ότι το κόμμα του Αμερίγκο Ορμέα ήταν το κομμουνιστικό κόμμα και ότι το εκλογικό τμήμα βρισκόταν στο εσωτερικό του περίφημου «Κοτολένγκο» του Τουρίνου, το βήμα που κάνουμε προς τα μπρος για την εξασφάλιση της ακρίβειας είναι πιο πολύ φαινομενικό παρά πραγματικό. Στη λέξη «κομμουνισμός» ή στη λέξη «Κοτολένγκο», ο καθένας, ανάλογα με τα προσωπικά βιώματα και τις εμπειρίες του, τείνει να αποδίδει διαφορετικές αξίες, που καμιά φορά αλληλοσυγκρούονται. Και τότε θα απέμενε ακόμα να προσδιορίσει κανείς το ρόλο εκείνου του κόμματος σ' εκείνη την περίπτωση, στην Ιταλία εκείνων των χρόνων και με τι τρόπο ο Αμερίγκο δρούσε μέσα σ' αυτό. Όσο για το «Κοτολένγκο», που το άλλο του όνομα είναι «Μικρός Οίκος της Θείας Πρόνοιας» –αν δεχτούμε ότι όλοι γνωρίζουν τη λειτουργία εκείνου του τεράστιου ιδρύματος, την παροχή ασύλου στους τόσους και τόσους δυστυχισμένους, στους καθυστερημένους, τους ηλίθιους, τους δύσμορφους, μέχρι κάτω χα-

μηνιά στα κρυμμένα πλάσματα που δεν επιτρέπεται να δει κανείς- θα ήταν αναγκαίο να προσδιορίσει το ρόλο του στον οίκτο των πολιτών, το σεβασμό που ενέπνεε ακόμα και σ' αυτούς που απείχαν περισσότερο από κάθε θρησκευτική ιδέα και ταυτόχρονα τη θέση που είχε καταλάβει στις πολεμικές σε καιρό εκλογών, σχεδόν σαν ένα συνώνυμο απάτης, κοροϊδίας, κατάχρησης.

Πράγματι, απ' όταν έγινε υποχρεωτική η ψηφοφορία, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τα νοσοκομεία, τα άσυλα και τα μοναστήρια χρησιμοποιούνταν σαν μεγάλο απόθεμα ψήφων για το χριστιανοδημοκρατικό κόμμα, ήταν εκεί πάνω απ' όλα που κάθε φορά υπήρχαν κρούσματα ηλιθίων, που τους πήγαιναν να ψηφίσουν, ή ετοιμοθάνατων γριών ή παράλυτων από την αρτηριοσκλήρωση και γενικά ατόμων χωρίς ικανότητα αντίληψης. Κυκλοφορούσαν, γι' αυτές τις περιπτώσεις, ορισμένα ανέκδοτα, πλακατζίδικα μαζί και πονετικά: ο ψηφοφόρος που έφαγε το ψηφοδέλτιο, εκείνος που, όταν βρέθηκε πίσω από το παραβάν μ' εκείνο το χαρτί στο χέρι, νόμισε ότι ήταν στο αποχωρητήριο κι έκανε την ανάγκη του ή η ουρά των ηλιθίων των πιο ικανών να μαθαίνουν, που έμπαιναν επαναλαμβάνοντας εν χορώ τον αριθμό καταλόγου και το όνομα του υποψήφιου: «Ένα δύο τρία, Κουαντρέλο! Ένα δύο τρία Κουαντρέλο!»

Ο Αμερίγκο αυτά τα πράγματα τα ήξερε ήδη όλα και δεν απορούσε. Ήξερε ότι τον περίμενε μια θλιβερή και εκνευριστική μέρα. Ενώ έψαχνε κάτω από τη βροχή να βρει την είσοδο τη σημειωμένη πάνω στην κάρτα του Δήμου, είχε την εντύπωση ότι προχωρούσε πέρα απ' τα σύνορα του κόσμου του.

Το ίδρυμα εκτεινόταν μέσα σε πολυπληθείς και φτωχές συνοικίες, ήταν το ίδιο μια ολόκληρη συνοικία, που περιλάμβανε ένα σύνολο νηπιαγωγείων και νοσοκομείων, ασύλων, σχολείων και μοναστηριών, σχεδόν μια πόλη μέσα στην πόλη, φραγμένη από τείχη που υπάκουε σε άλλους κανονισμούς. Η περίμετρος ήταν ακανόνιστη, σαν ένα συγκρότημα εξογκωμένο μέσω νέων κληροδοτημάτων και κατασκευών και πρωτοβουλιών: πέρα από τα τείχη ξεπετάγονταν στέγες κτιρίων και καμπαναριά εκκλησιών, φυλλώματα δέντρων και καπνοδόχοι. Εκεί όπου η δημόσια οδός χώριζε το ένα κτίριο από το άλλο, τα σύνδεαν στοές υπερυψωμένες, όπως σε κάτι παλιές βιομηχανικές εγκαταστάσεις, που μεγάλωσαν με μέτρο τη λειτουργικότητα όχι όμως και την ομορφιά, περιφραγμένα κι εκείνα σαν και τ' άλλα από γυμνούς τοίχους και κάγκελα. Η ανάμνηση των εργοστασίων καθρέφτιζε κάτι όχι μόνο εξωτερικό: Θα έπρεπε να ήταν τα ίδια πρακτικά χαρίσματα, το ίδιο πνεύμα μοναχικής πρωτοβουλίας των ιδρυτών των μεγάλων επιχειρήσεων –εκφρασμένο στη βοήθεια των απόκληρων αντί για την παραγωγή και το κέρδος– που ώθησε εκείνο τον απλοϊκό παπά να ιδρύσει, να οργανώσει και να διαχειριστεί μέσα σε δυσκολίες και προβλήματα, μεταξύ 1832 και 1842, αυτό το μνημείο της φιλανθρωπίας στην κλίμακα της βιομηχανικής επανάστασης που γεννιόταν. Κι ακόμα και για τον ίδιο, το όνομά του –εκείνο το συνηθισμένο χωριάτικο επώνυμο– είχε χάσει κάθε ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, για να προσδιορίσει ένα θεσμό περίφημο στον κόσμο. Στην ωμή λαϊκή αργκώ, στη συνέχεια, εκείνο το όνομα είχε γίνει, αλληγορικά, κοροϊδευτικό επίθε-

το που σήμαινε ηλίθιος, βλάκας, ακόμα και συντομευμένο, σύμφωνα με την τορινέζικη συνήθεια, στις πρώτες του συλλαβές: *cutu*. Συνόψιζε επομένως το όνομα «Κοτολένγκο» μια εικόνα γελοία (πράγμα που ο λαός κάνει συχνά και με τα ονόματα των τρελοκομείων ή των φυλακών), και συγχρόνως φιλανθρωπικής πρόνοιας, αλλά και οργανωτικής ισχύος και μάλιστα τώρα, με την εκμετάλλευση των εκλογών, μια εικόνα σκοταδισμού, μεσαίωνα, κακοπιστίας...

Κάθε νόημα έσβηνε πάνω στο άλλο και πάνω στους τοίχους η βροχή μούσκευε τις αφίσες, γερασμένες ξαφνικά σαν να είχε χαθεί η επιθετικότητά τους μαζί με την τελευταία βραδιά μάχης των προεκλογικών λόγων και καβγάδων, προχθές, και σαν να είχαν κιάλας καταντίσει ένα επίχρισμα από κόλλα και χαρτί κακής ποιότητας, που από το ένα στρώμα στο άλλο αφήνει να διαφαινούνται τα σύμβολα των αντίθετων κομμάτων. Στον Αμερικό η πολυπλοκότητα των πραγμάτων φαινόταν μερικές φορές σαν διάφορα στρώματα τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο, που μπορεί να διαχωρίσει κανείς σαν τα φύλλα μιας αγκινάρας και μερικές φορές αντίθετα, μια συμπύκνωση νοημάτων, μια κολλώδης ζύμη.

Ακόμα και μέσα από την ιδέα που είχε για τον εαυτό του ως «κομμουνιστή» και από τη διαδρομή που, όπως είχε ορίσει το κόμμα του, πραγματοποιούσε εκείνη την υγρή σαν σφουγγάρι αυγή, δεν φαινόταν καθαρά μέχρι που έφθανε ένα καθήκον που μεταβιβαζόταν από γενιά σε γενιά. Ανάμεσα στους τοίχους εκείνων των εκκλησιαστικών κτιρίων ο Αμερικό έβλεπε τον εαυτό του –λίγο στ' αστεία και λίγο στα σοβαρά– στο ρόλο του τελευταί-

ου ανώνυμου κληρονόμου του ορθολογισμού του χίλια επτακόσια –κι ας ήταν μόνο για ένα ελάχιστο υπόλοιπο εκείνης της κληρονομιάς που δεν στάθηκε ποτέ δυνατόν να την κάνουν ν' αποδώσει– στην πόλη που κράτησε τον Τζανόνε* στα δεσμά.

Δεν φαινόταν καθαρά μέχρι πού έφθανε η διέξοδος σε μια άλλη ιστορία, μόλις μ' έναν αιώνα ζωής μα κιόλας γεμάτη εμπόδια και αναγκαστικά διαβήματα, την προέλαση του σοσιαλιστικού προλεταριάτου (άρα ήταν μέσα από τις «εσωτερικές αντιθέσεις της αστικής τάξης» ή «την αυτο-συνείδηση της τάξης που βρισκόταν σε κρίση» που η ταξική πάλη είχε καταφέρει να συγκινήσει και τον πρώην αστό Αμερίγκο) ή μάλλον την πιο πρόσφατη –σαράντα χρόνων μονάχα– ενσάρκωση εκείνης της ταξικής πάλης, απ' την εποχή που ο κομμουνισμός είχε γίνει διεθνής δύναμη και η επανάσταση είχε γίνει πειθαρχία, προετοιμασία για την κυριαρχία, διαπραγμάτευση δύναμης με δύναμη, ακόμα κι εκεί όπου δεν είχε την εξουσία. Έλκυε επομένως και τον Αμερίγκο αυτό το παιχνίδι, που πολλοί από τους κανόνες του έμοιαζαν προκαθορισμένοι και ανεξιχνίαστοι και σκοτεινοί, αλλά πολλοί σου έδιναν την εντύπωση ότι συμμετείχες στον καθορισμό τους. Ή ίσως, στο βάθος αυτής της συμμετοχής στον κομμουνισμό, να υπήρχε μια απόχρωση επιφυλακτικότητας για τα γενικά ζητήματα που έσπρωχνε τον Αμερίγκο να διαλέξει τα πιο περιορισμένα και ασή-

* Πιέτρο Τζανόνε (1676-1748), ιστορικός και φιλόσοφος. Ήρθε σε σύγκρουση με την παπική εξουσία, συνελήφθη και πέθανε στη φυλακή.

μαντα κομματικά καθήκοντα, σαν να αναγνώριζε σ' αυτά τα πιο χρήσιμα και να πηγαίνει πάντα σ' αυτά προετοιμασμένος για το χειρότερο, προσπαθώντας να παραμείνει γαλήνιος μέσα στην (άλλος γενικός όρος) απαισιοδοξία του (εν μέρει κληρονομική κι εκείνη η θρηνητική οικογενειακή ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζει τους ιταλούς της λαϊκής μειοψηφίας, που κάθε φορά που κερδίζει καταλαβαίνει ότι έχασε), μα πάντα στην ουσία υποταγμένη σε άλλη τόση αισιοδοξία πιο δυνατή, την αισιοδοξία που χωρίς αυτή δεν θα είχε γίνει κομμουνιστής. (Τότε έπρεπε να πει κανείς πρώτα: μια κληρονομική αισιοδοξία της ιταλικής μειοψηφίας που πιστεύει ότι κέρδισε κάθε φορά που χάνει. Δηλαδή η αισιοδοξία και η απαισιοδοξία ήταν, αν όχι το ίδιο πράγμα, οι δύο όψεις του ίδιου φύλλου αγκινάρας). Ταυτόχρονα, ήταν το αντίθετό τους, ο παλιός ιταλικός σκεπτικισμός, η αίσθηση της σχετικότητας, η ικανότητα προσαρμογής και αναμονής (δηλαδή ο προαιώνιος εχθρός εκείνης της μειοψηφίας: και τότε όλα ξαναμπερδεύονταν επειδή όποιος εκστρατεύει κατά του σκεπτικισμού, δεν μπορεί να έχει αμφιβολίες για τη νίκη του, να δεχτεί καρτερικά την ήττα, αλλιώς ταυτίζεται με τον εχθρό του). Και πάνω απ' όλα ο Αμερίγκο έδειχνε ότι κατάλαβε επιτέλους αυτό που δεν ήθελε και πολύ να το καταλάβει κανείς: ότι αυτή είναι μόνο μια γωνιά του απέραντου κόσμου και ότι τα πράγματα αποφασίζονται, ας μην πούμε αλλού, επειδή αλλού είναι παντού, μα σ' ένα πιο ευρύ πεδίο (κι ακόμα και σ' αυτό υπάρχουν λόγοι να είναι κανείς απαισιόδοξος και λόγοι να είναι αισιόδοξος, μα οι πρώτοι έρχονταν πιο αυθόρμητα στο νου).